

**ΑΠΟΛΥΤΗΡΙΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ Δ' ΤΑΞΗΣ
ΕΣΠΕΡΙΝΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ ΚΑΙ ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ
ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ ΕΣΠΕΡΙΝΟΥ ΕΠΑΛ (ΟΜΑΔΑΣ Β')
ΠΕΜΠΤΗ 27 ΜΑΪΟΥ 2010
ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΟ ΜΑΘΗΜΑ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ: ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ**

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΘΕΜΑΤΩΝ

A1. Και για να μη νομίζεις ότι απατάσαι ως προς το ότι πράγματι όλοι οι άνθρωποι θεωρούν πως κάθε άνδρας μετέχει και στη δικαιοσύνη και στην άλλη πολιτική αρετή, αυτό εδώ πάρε πάλι ως απόδειξη. Στις άλλες δηλαδή τεχνικές ικανότητες, όπως ακριβώς εσύ λες, αν κάποιος ισχυρίζεται ότι είναι ικανός αυλητής ή σε οποιαδήποτε άλλη τέχνη, στην οποία δεν είναι, ή τον κοροϊδεύουν ή εξοργίζονται, και οι συγγενείς του αφού τον πλησιάσουν τον συμβουλεύουν σαν να είναι τρελός· στη δικαιοσύνη όμως και στην άλλη πολιτική αρετή, ακόμα κι αν ξέρουν για κάποιον ότι είναι άδικος, εάν αυτός ο ίδιος λέει την αλήθεια εναντίον του εαυτού του ενώπιον πολλών, εκείνο που θεωρούσαν στην πρώτη περίπτωση (της τεχνικής γνώσης και ικανότητας) ότι είναι σωφροσύνη, να λέει δηλαδή κάποιος την αλήθεια, εδώ (στην περίπτωση της πολιτικής αρετής), το θεωρούν τρέλα και ισχυρίζονται ότι όλοι πρέπει να λένε πως είναι δίκαιοι, είτε είναι είτε όχι, αλλιώς ότι είναι τρελός, αυτός που δεν υποκρίνεται [δικαιοσύνη]· γιατί είναι αναγκαίο να μην υπάρχει κανείς που με κάποιο τρόπο βέβαια να μη μετέχει σε αυτήν, διαφορετικά να μην έχει θέση ανάμεσα στους ανθρώπους.

B1. Στο απόσπασμα αυτό ο Πρωταγόρας, αφού έχει ολοκληρώσει το μύθο, συνεχίζει με τη λογική διερεύνηση των δεδομένων καταθέτοντας μια εμπειρική απόδειξη («**τεκμήριον**»), για να πείσει το Σωκράτη ότι όλοι έχουν συμμετοχή στη δικαιοσύνη και σε κάθε άλλη πολιτική αρετή.

Τονίζοντας αυτό το στοιχείο (της συμμετοχής όλων στις αρετές αυτές) είναι φανερό ότι ο Πρωταγόρας θεωρεί αυτά τα στοιχεία σύμφυτα με την ίδια την ανθρώπινη φύση. Το επιχείρημά του στηρίζεται στη στάση των Αθηναίων πρώτα πρώτα σε αυτόν που υποστηρίζει ότι κατέχει κάποια τέχνη (αυλητική) ενώ στην πραγματικότητα δεν την ξέρει. Αυτόν όλοι τον περιγελούν, τον χλευάζουν και θυμώνουν μαζί του, ενώ οι δικοί του τον συμβουλεύουν και προσπαθούν να τον συνεντίσουν αντιμετωπίζοντάς τον σαν να είναι τρελός («*Εν γάρ ταῖς ἄλλαις ἀρεταῖς ... ὡς μαινόμενον*»). Αν παραδεχτεί ότι δεν την ξέρει θεωρείται σώφρων / συνετός.

Το αντίθετο συμβαίνει σε θέματα που αφορούν τη δικαιοσύνη και κάθε πολιτική αρετή. Σ' αυτή την περίπτωση, όταν κάποιος παραδεχτεί εις βάρος του ότι είναι άδικος, ακόμα κι αν αυτό είναι ολοφάνερο, τον χαρακτηρίζουν παράφρονα / τρελό (επειδή αυτό αμαυρώνει την κοινωνική του εικόνα και επειδή ενδέχεται να του δημιουργήσει προβλήματα με τη δικαιοσύνη). Δηλαδή, ενώ στην προηγούμενη περίπτωση η ειλικρινής παραδοχή της αδυναμίας θεωρείτο σωφροσύνη, τώρα θεωρείται τρέλα («*ἐν δέ δικαιοσύνη... ἐνταῦθα μανίαν*»). Πιστεύουν δηλαδή όλοι ότι κάθε νουγεχής άνθρωπος πρέπει να λέει ότι είναι δίκαιος, είτε είναι είτε δεν είναι· διαφορετικά είναι τρελός («*πάντας δεῖν φάναι εἶναι δικαίους ἕάντε ᾧσιν ἕαντε μη*»). Αυτό συμβαίνει γιατί είναι ανάγκη ο καθένας να έχει κτήμα του τη

δικαιοσύνη και να συμμετέχει σ' αυτή («ἀναγκαῖον οὐδένα ὄντιν' οὐχὶ ἀμῶς γέ πως μετέχειν αὐτῆς»). Αν δε συμβαίνει αυτό, δεν πρέπει να συγκαταλέγεται μεταξύ των ανθρώπων («μη εἶναι ἐν ἀνθρώποις»).

Ο Πρωταγόρας λοιπόν καταλήγει στο συμπέρασμα ότι όλοι οι άνθρωποι πρέπει να έχουν μερίδιο στην αρετή και όποιος δεν το έχει δεν έχει θέση μέσα στην κοινωνία των ανθρώπων. Βασική λοιπόν προϋπόθεση για την ύπαρξη κοινωνίας είναι η συμμετοχή όλων των ανθρώπων στη δικαιοσύνη, η οποία πρέπει να φαίνεται, κατά την άποψη του κόσμου, με οποιονδήποτε τρόπο είτε πράγματι κατέχοντάς την είτε προσποιούμενος ότι την έχει («ἡγοῦνται πάντες ἄνθρωποι πάντα ἄνδρα μετέχειν δικαιοσύνης τε καὶ τῆς ἄλλης πολιτικῆς ἀρετῆς»)

B2. Για να αποδείξει ο Πρωταγόρας ότι η πολιτική αρετή είναι διδακτὴ, χρησιμοποιεῖ δύο ομάδες παραδειγμάτων, που προέρχονται από την εμπειρία του καθημερινού βίου. Προτάσσει στην αποδεικτική διαδικασία την αποδεικτέα θέση. Όμως σ' αυτήν κάνει μια προσθήκη: πρώτα θα αποδείξει από πού δεν προέρχεται η αρετή και στη συνέχεια θα αποδείξει από πού προέρχεται (*σχῆμα ἀρετῆς θέσης οὐ φύσει... οὐδ' ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου, ἀλλὰ διδακτὸν τε καὶ ἐξ ἐπιμελείας*).

Την πρώτη απόδειξη για το διδακτὸ της πολιτικῆς αρετῆς ο Πρωταγόρας τη δίνει, κατατάσσοντας **τα γνωρίσματα των ανθρώπων σε δύο κατηγορίες:**

α. Κάποια αρνητικά γνωρίσματα (μειονεκτήματα)

- Προέρχονται από τη φύση («φύσει») ή από την τύχη («ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου») (χωρίς την παρέμβαση της ανθρώπινης βούλησης)
- Π.χ, η ασχήμια, το μικρό ή ασθενές σώμα προέρχονται από τη φύση
- Αυτά τα μειονεκτήματα δε διορθώνονται και λυπόμαστε για κείνους που τα έχουν

β. Κάποια άλλα αρνητικά γνωρίσματα (ελαττώματα)

- Δεν οφείλονται στη φύση ή στην τύχη, αλλά στην έλλειψη επιμέλειας, άσκησης και διδασκαλίας (οφείλονται στον άνθρωπο)
- Π.χ η αδικία και η ασέβεια και γενικά όλα τα αντίθετα με την πολιτική αρετή (οφείλονται στην επιμέλεια, στην άσκηση και στη διδασκαλία)
- Γι' αυτά τα ελαττώματα θυμώνουμε και για να διορθωθούν, τιμωρούμε και νουθετούμε όσους τα έχουν, δηλαδή εφαρμόζουμε μεθόδους διδασκαλίας και μάθησης.

Συμπέρασμα: Η αρετή είναι διδακτὴ (ὅτι δέ αὐτὴν οὐ φύσει ... πειράσομαι ἀποδείξαι - ἄδηλον ὅτι ἐξ ἐπιμελείας καὶ μαθήσεως κτητῆς οὔσης ενοτ.6).

Ο Πρωταγόρας λοιπόν αναφέρεται στα καλά και τα κακά που προέρχονται από τη φύση και την τύχη, αυτά που είναι ανεξάρτητα από τη βούληση και την ευθύνη του ανθρώπου (ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου), δημιουργούνται από μόνα τους, είναι δηλαδή αδύνατη η παρέμβαση του ανθρώπου. Παραθέτει ως παραδείγματα φυσικών ή τυχαίων μειονεκτημάτων την ασχήμια, το μικρό ανάστημα και το ασθενικό σώμα. Τα κακά που προέρχονται από τη φύση και αντίστοιχα καλά είναι όσα έχει ο άνθρωπος από τη γέννησή του (αναπηρίες, σωματικές ατέλειες κ.ά - ομορφιά, ωραίο παράστημα, ευρωστία κ.ά), ενώ τα κακά που προέρχονται από την τύχη είναι εκείνα που μας βρίσκουν στη διάρκεια της ζωῆς μας από τυχαία περιστατικά (αρρώστιες, ατυχήματα, θεομηνίες κ.ά). Οι άνθρωποι, σύμφωνα με τον Πρωταγόρα δεν μπορούν να παρέμβουν διορθωτικά με νουθεσίες στα φυσικά μειονεκτήματα και να τα διαμορφώσουν, καθώς θα ήταν μάταιο. Ούτε αγανακτούν με αυτούς που τα έχουν, αφού δεν ευθύνονται εκείνοι γι' αυτά. Απεναντίας δείχνουν οίκτο, συμπόνια,

κατανόηση, ανεκτικότητα και μεγαλοψυχία απέναντι σ' εκείνους τους ανθρώπους που η φύση στάθηκε μαζί τους σκληρή και που δεν τους ευνόησε η τύχη. Αισθάνονται δηλαδή πως δεν έχουν δικαίωμα να επιπλήξουν, να συμβουλευθούν ή να τιμωρήσουν κάποιον για κάποια φυσική μειονεξία του.

Υπάρχει όμως και μια δεύτερη κατηγορία προτερημάτων και ελαττωμάτων. Είναι τα σχετικά με τη συμπεριφορά του ανθρώπου και οφείλονται στην **επιμέλεια**, στην **άσκηση** και στη **διδασκαλία** (έξ επιμελείας και άσκησης και διδαχής) ή αντίθετα στην αδιαφορία, στην οκνηρία και στην ολιγωρία. Πρόκειται για τις επιμέρους αρετές, όπως η δικαιοσύνη, η ευσέβεια κά και για τα αντίστοιχά τους ελαττώματα, όπως η αδικία, η ασέβεια κά (συλλήβδην πάν τό έναντίον της πολιτικής αρετής). Οι άνθρωποι, σύμφωνα με τον Πρωταγόρα, αγανακτούν με όσους έχουν ελαττώματα και αντιδρούν με τιμωρίες και νουθεσίες, ώστε αυτά να εξαλειφθούν και να μετατραπούν στις αντίστοιχες αρετές. Η αποδοκιμασία οφείλεται στο ότι αποδίδεται προσωπική ευθύνη γι' αυτά σε όσους τα έχουν επειδή αδιαφορούν για την απόκτηση αρετών.

B3. Στο πρωτότυπο απόσπασμα, ο Πρωταγόρας υποστηρίζει ότι η συμμετοχή όλων στην πολιτική αρετή πρέπει να εκδηλώνεται με τον ένα ή τον άλλο τρόπο. Αυτό σημαίνει πως κάποιος πρέπει να την κατέχει ή να προσποιείται ότι την κατέχει, διότι αυτή αποτελεί τη βασική συνισταμένη της αρμονικής κοινωνικής συμβίωσης. Έτσι, όποιος δε μετέχει σ' αυτή δεν πρέπει να συγκαταλέγεται ανάμεσα στους ανθρώπους (ή μή είναι έν άνθρωποις). Αναφέρεται δηλαδή στη γενική απαίτηση να αναγνωρίζουν όλοι τη σπουδαιότητα και αναγκαιότητα της πολιτικής αρετής και να μην την απορρίπτει κανείς φανερά. Η πίστη στην αξία και στην αναγκαιότητά της είναι καθολική.

Στο μεταφρασμένο απόσπασμα, ο Πρωταγόρας επαναλαμβάνει ότι **υπάρχει ένα στοιχείο** στο οποίο **πρέπει να μετέχουν όλοι για να υπάρχουν πόλεις** και ότι όλοι πρέπει να δρουν σύμφωνα με αυτό (εννοεί την πολιτική αρετή). Και όσοι δεν κατέχουν την αρετή δέχονται με ποικίλους τρόπους την παρέμβαση της πολιτείας, ώστε να βελτιωθούν, δηλαδή να την αποκτήσουν. Αρχικά, διδάσκονται και τιμωρούνται, μέχρι που, με την τιμωρία να βελτιωθούν. Αν, όμως δε συμμορφώνονται τότε αποπέμπονται από την πόλη ή θανατώνονται σαν μιάσματα της πόλης. Η αποπομπή δηλαδή ή η θανάτωση επιβάλλονται, όταν μετά τη διδασκαλία και την τιμωρία δε φέρει αποτέλεσμα η παιδευτική αυτή διαδικασία. Όποιος δεν μετέχει στην πολιτική αρετή αυτός μπορεί και να θανατωθεί ως αρρώστια, νοσηρό κύτταρο της πόλης. Για το σοφιστή, η θανατική καταδίκη προτείνεται ως λύση έσχατης ανάγκης και μόνο όταν κάθε προσπάθεια νουθεσίας και σωφρονισμού του αδίκου αποδεικνύεται αναποτελεσματική. Παρατηρούμε ότι ως εσχάτη των ποινών νοείται ή ο θάνατος ή η εξορία· κάτι που με τα σημερινά δεδομένα φαίνεται εντελώς ανισοβαρές. Ωστόσο στην αρχαιότητα, που ο πολίτης ήταν ταυτισμένος με την πόλη του και τη πορεία της, η εξορία ήταν μεγάλη ατίμωση και ακόμη πιο μεγάλη δυστυχία, μια μορφή θανάτου.

B4. «Είναι χαρακτηριστικό πως ο Σωκράτης...στη μνήμη του»
σελ. σχολικού βιβλίου 35-36.

B5. ἀπατᾶσθαι → **απάτη, απατηλός**
πολιτικῆς → **πολιτεία, απολίτιστος**
καταγελῶσιν → **γέλιο, γελοίος**

- είδωσιν → **είδηση, ιστορία**
ἀναγκαῖον → **ανάγκη, εξαναγκασμός**

Γ.1 ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Και εγώ και ο Θρασύλοχος αφού κληρονομήσαμε από τους πατέρες μας τόση μεγάλη φιλία, όση δηλαδή λίγο πιο πριν (σας) διηγήθηκα, την κάναμε ακόμη μεγαλύτερη από αυτήν που βρήκαμε. γιατί έως ότου ήμασταν παιδιά υπολογίζαμε περισσότερο τους εαυτούς μας παρά τ' αδέρφια μας και δε πηγαίναμε ούτε σε κάποια θυσία ούτε σε κάποια επίσκεψη ούτε σε καμία άλλη γιορτή (πανήγυρη) ο ένας χωρίς τον άλλον όταν όμως γίναμε άνδρες, ποτέ ως τώρα δεν βλάψαμε καθόλου τους εαυτούς μας, αλλά και τα ατομικά μας είχαμε από κοινού και είχαμε τις ίδιες πολιτικές πεποιθήσεις και τους ίδιους φίλους και φιλοξενούμενους.
αλλά γιατί πρέπει να μιλάω για τις σχέσεις μας όταν βρισκόμασταν στην πατρίδα;

Γ2. ἡμῖν

τοσαύτας
παρέλαβες
μεγίστου
παίδων
εἶναι
ἠγεῖτο
ἀνδράσι(ν)
γενέσθω
οἱ πραχθέντες

- Γ3. α.** παρὰ τῶν πατέρων : εμπρόθετος προσδιορισμός τους ποιητικού αιτίου στην περίφραση «φιλίαν παραλαβόντες» (ενεργητική φωνή με παθητική σημασία).
πρότερον : επιρρηματικός προσδιορισμός του χρόνου στο «διηγησάμην».
τῆς ὑπαρχούσης : επιθετική μετοχή σε θέση γενικής συγκριτικής στο επίθετο συγκριτικού βαθμού «μείζω» (ονοματικός ετερόπτωτος προσδιορισμός).
ἄλληνη : ονοματικός ομοιόπτωτος επιθετικός προσδιορισμός στο «ἐορτήν».
ἄνδρες : κατηγορούμενο στο εννοούμενο υποκειμένο «ἡμεῖς» μέσω του συνδετικού ρήματος «ἐγενόμεθα».
τῶν ἰδίων : αντικείμενο του ρήματος «ἐκοινωνοῦμεν». (ρήματα κοινωνίας, συμμετοχής... παίρνουν αντικείμενο σε γενική).

Γ3.β. - «ὄσῃν ὀλίγω πρότερον (ἐγώ) διηγησάμην»:

Χαρακτηρισμός ως προς το είδος:

- σε σχέση με τις άλλες : δευτερεύουσα αναφορική
ως προς το περιεχόμενο : πρόταση κρίσεως (διηγησάμην: οριστική)
ως προς την ποιότητα : καταφατική
ως προς τους όρους : ελλειπτική ως προς το υποκειμένο κι επαυξημένη ως προς το ρηματικό μέρος

- «ἔως μὲν γὰρ παῖδες (ἡμεῖς) ἦμεν»:

Χαρακτηρισμός ως προς το είδος:

σε σχέση με τις άλλες : δευτερεύουσα χρονική
ως προς το περιεχόμενο : πρόταση κρίσεως (ήμεν: οριστική)
ως προς την ποιότητα : καταφατική
ως προς τους όρους : ελλειπτική ως προς το υποκείμενο

ΣΧΟΛΙΟ για τις διευκρινίσεις

Θεωρία : επίσκεψη

αί οἴκοι χρήσεις : οι σχέσεις μας όταν βρισκόμασταν στην πατρίδα

ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΟ "ΕΠΙΛΟΓΗ"
Καλαμάτα